

INDONESISCHE EN MELANESISCH BESCHAVINGSGBIEDEN OP NIEUW-GUINEE.

DOOR

J. C. VAN EERDE.

Er begint langzamerhand eenig licht op te gaan nopens de gebieden op Nieuw-Guinee, waar de Papoeasche beschaving is beïnvloed door Indonesische en Melanesische kultuurelementen. Van buitenlandsche zijde is reeds vroeger getracht ten aanzien van dit onderwerp tot eenige helderheid te komen; in den laatsten tijd zijn ook van Nederlandsche zijde omtrent dit onderwerp gegevens verschaft, die eenig inzicht geven. Wat hieronder met betrekking tot dit vraagstuk zal worden medegedeeld, is niet anders dan een poging tot het aangeven van dat vraagstuk, tot de samenvatting van onze kennis ten aanzien daarvan en tot aansporing om daarover meer licht te doen schijnen door degenen, die in de gelegenheid zijn ter plaatse materiaal te verzamelen.

In laatste instantie komt de vraag hierop neder, in hoever de z.g. Papoeabevolking van Nieuw-Guinee, die ondanks hare verscheidenheid als een eenheid is op te vatten, vermengd is, vooreerst met Indonesische en vervolgens met Melanesische elementen. En misschien ook, of wellicht de Melanesiërs een mengvolk zijn van de lichter gekleurde Indonesiërs met de veel donkerder Papoea's, die in hoofdzaak dan hun stempel op de Melanesiërs zouden hebben gedrukt.

Zoolang de physische anthropologie ons dienaangaande niet op bevredigende wijze kan inlichten, kunnen ethnologie en taalkunde ter zake aanwijzingen geven. Aanwijzingen, die tot dusverre in hoofdzaak kwamen van Duitsche en Britsche zijde en betrekking hadden op het Oostelijk deel van Nieuw-Guinee, beoosten den 141sten lengtegraad.

Het zal duidelijk zijn, dat de oplossing van het vraagstuk nog veel moeilijker is dan het toch al zeer lastige probleem omtrent het voorkomen van 3 beschavingslagen op Nieuw-Guinee, te weten, om het nu maar eens in grove trekken te schetsen: een inheemsche Papoea-beschaving

en van elders gekomen Indonesische en Melanesische beschavingstoevoegsels. Immers, de gang van zaken bij vermenging van verschillende beschavingen is in het algemeen niet een medewerkende factor om te komen tot een scherpe lijn van afbakening, een bepaalde natuurlijke grens, die ook de grens van beschavingsgebieden zou zijn.

Integendeel, wij hebben bedacht te zijn op transfusie op de meest grillige wijze, daar materieel beschavingsbezit verplaatsbaar is met al de verkeersmiddelen, die ook in de primitiefste maatschappijen der menschen eigendom zijn. En bovendien zal men al aanstonds moeten denken aan een niet zoo eenvoudig vermengingsproces, dat slechts bij twee beschavingselementen plaats vond, doch ook op vreemde bijmengsels van elders; denk bij het vraagstuk waarvan hier sprake is aan Mikronesië en Polynesië, maar denk ook aan een vermenging van de Papoea-beschaving zoowel met Melanesische als met Indonesische beschavingselementen, zoodat het mengsel bij toegepast onderzoek in stede van in twee in drie lagen zal kunnen bezinken.

Intusschen zal men voorloopig reeds tevreden moeten zijn met een globaal overzicht van de beschaving van Nieuw-Guinee, met de aangeving in groote lijnen van de gebieden, waarin de meer oorspronkelijke Papoea-beschaving is aan te wijzen naast die gebieden, waarin Indonesische of Melanesische beschavingsuitingen aan den dag komen. Welke gegevens staan ons voor de samenstelling van dit overzicht ten dienste?

In het in 1914 verschenen deel van het onder leiding van Sievers en Wegener uitgegeven groote verzamelwerk *Das Deutsche Kolonialreich* (bd. II, Teil 3, *Die Schutzgebiete in der Südsee und Kiautschou*) gaf Sarfert een verklaring van een volkenkaart van Kaiser-Wilhelmsland en dem Bismarck-archipel, waarop de Melanesische taal-invloed op het toenmaals Deutsche gedeelte van Nieuw-Guinee was aangeduid. Daaruit bleek, dat uit de onderzoekingen van Codrington, Kern, Ray en P. Schmidt op taalkundige gronden kon worden aangegeven, dat Melanesische invloeden zich bijkans langs de geheele kust van dat gebied doen onderkennen en dat de Papoeatalen slechts hier en daar nog aan de kust worden gesproken, zoodat zij als door een Melanesischen band worden omsloten en als het ware van de kust zijn weggedrukt. Misschien is het beter als beeld te gebruiken het aanspoelen van Melanesische taal-elementen aan de Noordkust van Nieuw-Guinee door den stroom van Melanesische beschavingsuitingen, die zich van Azië's vasteland en Indonesië naar den Melanesischen archipel richtte. Hoe dit zij, Sarfert's kaart geeft beoosten den 141sten lengtegraad een Melanesische Noordkustbeschaving op Nieuw-Guinee aan, die op het hierbij gevoegde kaartje is overgenomen. In het eertijds Deutsche gedeelte van Nieuw-Guinee maakte men dus de schei-

ding op grond van het verschil tusschen de Melanesische en de Papoea-talen, die wel is waar sommige overeenkomst in grammatica en syntaxis vertoonen, doch overigens ver uiteenloopen, wat betreft de woordstammen, de voornaamwoorden en de telwoorden.

Intusschen had Seligmann (*The Melanesians of British New Guinea*, 1910, p. 6) een kaartje gepubliceerd, waarop is aangegeven waar Melanesische invloeden zich doen gelden in het toenmaals Britsche gedeelte van Nieuw-Guinee.

In het hierbijgaande kaartje is het verschil, dat Seligmann maakt tusschen de oostelijke Papoea-Melanesiërs (de Massim) en de westelijke Papoea-Melanesiërs verwaarloosd en alleen de Melanesische invloedskring in zijn geheel weergegeven, omdat zulk een wijze van doen voor ons doel voldoende is.

Volgens Seligmann is aan de Zuidkust de grens tusschen het Melanesische en het Papoea-gedeelte gelegen bij Cape Possession. Ten Westen daarvan komen, over het algemeen gesproken, de zuiverder Papoea-eigenschappen aan den dag: lange gestalte, meer dolichocephalie, donkerder huid, de meer „Joodsche” neus, meer gekroesd haar, terwijl ook het beschavingsbezit van de Papoea-Melanesiërs verschilt van dat der Papoea's. Deze grens van Seligmann (Cape Possession) komt geheel overeen met de taalgrens tusschen de Papoea-talen en de Melanesische talen, zooals die is aangegeven op de taalkaarten van Ray, voorkomende in het derde deel van de *Reports of the Cambridge anthropological expedition to Torres Straits* (1907) p. 288.

De vragen, die zich nu ten aanzien van het Nederlandsche gedeelte van Nieuw-Guinee voordoen, zijn deze:

a. Hoe vervolgt de Melanesische kustinvloed zich aan de Noordkust ten Westen van den 141sten lengtegraad? Is er daar een streek, waar Indonesische en Melanesische beschavingsinvloeden in elkaar overgaan en, zoo ja, welk gedeelte van de Noordkust is als zoodanig te beschouwen?

b. Wanneer, in groote lijnen geschetst (vergeten zij nimmer, dat van vaste punten bij dit onderwerp haast geen sprake kan zijn) ten Westen van Cape Possession het Papoeasche kustgedeelte begint, waar eindigt dit in het Westen op Nederlandsch gebied om over te gaan in een met Indonesische invloeden vermengde Papoea-beschaving?

In beide vragen wordt uitgegaan van Indonesischen invloed in het westelijk kustgedeelte van Nieuw-Guinee, zoowel ter Noordkust als ter West- en Zuidkust. En wanneer nu getracht zal worden een antwoord te zoeken op die vragen, mede aan de hand van een paar recente publicaties omtrent Nieuw-Guinee, zal dan ook van dien Indonesischen invloedssfeer in het Westen worden uitgegaan, zooals daaromtrent enkele gegevens

voorkomen in het onlangs gepubliceerde Verslag van de militaire exploratie van Nederlandsch Nieuw-Guinee 1907—1915 (Weltevreden 1920) en in het Overzicht van de bewoners van Nieuw-Guinee door kolonel Gooszen, voorkomende in het tweede deel van De Volken van Nederlandsch-Indië. Want deze beide publicaties hebben de groote verdienste van het geheele Nederlandsche terrein te overzien en niet een beschrijving te geven van een fragment van dat gebied, zooals de meeste vroeger verschenen geschriften omtrent Nieuw-Guinee dat deden.

Wat nu West Nieuw-Guinee betreft, daar treft men „de onvervalschte Papoea's” nog aan in het binnenland en op de Westkust van de Geelvinckbaai. „De anderen hebben zooveel van de Molukken overgenomen, dat van het oorspronkelijke weinig overbleef”. (Gooszen in de Volken van Nederlandsch-Indië II, blz. 109). In deze aanduiding is de onderlinge verhouding van Indonesische elementen en van de inheemsche Papoea's kort en goed aangegeven. Hetgeen des te nuttiger is, omdat in West Nieuw-Guinee de spraakverwarrende gewoonte schijnt te bestaan, de met Indonesische elementen vermengde bevolking Papoea's te noemen en de binnenlanders, die toch het zuiverst Papoea zijn gebleven Alfoeren, hoe juist die naam uit een ethnologisch oogpunt ook moge zijn (zie Tijdschrift K. N. A. G. 1919 blz. 330). Wij hebben hier, schijnt het, niet te doen met een volksaanduiding van Europeanen of van Moluksche Inlanders, zooals men zou vermoeden, omdat deze de voor hen in vele opzichten vreemdaandoende kustbevolking Papoea's en de binnenlanders naar oud-Moluksch gebruik Alfoeren zou hebben genoemd, doch volgens van Hille noemt „de sterk met Ceramsch bloed vermengde strandbevolking van het Oninsche schiereiland *zich* Papoea en is (zij) Moslimsch. De binnenlanders zijn bij de immigranten bekend onder den naam Halifoeroe. „Zij noemen zich zelf niet zoo, maar „mih-ma-mi”, d.i. bergmensen”. . . . „Gaat een Halifoeroe, wat vrij zelden voorkomt, tot den Islam over, dan wordt hij Papoea”. (Verslag militaire exploratie 1907—1915, 1920 blz. 222). Deze spraakverwarring eindigt, wanneer wij de ook de elders op Nieuw-Guinee toegepaste volksaanduiding bezigen en met Gooszen zeggen, dat de kustbevolking zich sterk met Moluksche elementen heeft vermengd, terwijl in het binnenland hier „de onvervalschte Papoea's” wonen. „Ongetwijfeld zijn de kroeskoppen in West Nieuw-Guinee (dat zijn de binnenlanders) alle Papoea's”, zegt dan ook het hoogerangehaalde verslag terecht.

Langs de kust van Westelijk Nieuw-Guinee dus Indonesische invloed en vermenging. Hoe ver gaat die invloed Oostwaarts langs de Zuidkust? Als langs de kust van Goenoeng Baik tot de Etna-baai nog een Austroneesische taal wordt gesproken (nl. het Kowiai, waarvoor men de literatuur zie onder 18 van Inleiding tot de volkenkunde van Nederlandsch-Indië,

V. U. B. 1, 1920 bl. 211) en wanneer de taal van Merauke een Papoea-taal is (zie Adriani op blz. 666 van de Z.-W. Nieuw-Guinea-expeditie 1904/5, verschenen 1918), waar ergens ligt dan op de Zuidkust de grens tusschen het meer zuivere Papoea-gebied en de door de Indonesische beschaving beïnvloede kuststrook? Wanneer men die vragen zoo onvoorbereid voor zich ziet, zou men bij gebrek aan voldoende taalkundige gegevens geneigd zijn te antwoorden: tot daar, waar het voor het zuiverder gebleven Papoeageedeelte van Nederlandsch Zuid-Nieuw-Guinee zoo typisch schijnende initiatiewezen begint. Toch zou men verkeerd doen — al stelden voldoende gegevens daartoe in staat — uitsluitend door het voorkomen van de initiatiegebruiken, zooals die in verschillende gedeelten van Nieuw-Guinee voorkomen, te besluiten tot een min of meer zuiver Papoeasche beschaving, als waarop hier ter onderscheiding van Indonesische en Melanesische invloeden wordt gedoeld. Immers komen de initiatiegebruiken ook voor in Melanesië en Haddon (Migration of Cultures in British New Guinea, Journ Royal Anthr. Inst. 1920, Vol. 50, p. 243 s. q.) wil de initiatie zelfs als Melanesisch beschouwen.

Het komt mij voorshands voor, dat wij de grens tusschen het Indonesisch beïnvloede kustgedeelte en het Oostelijke, meer zuivere Papoeadeel anders dienen aan te geven, en dat de militaire explorateurs daartoe reeds eenige aanwijzingen hebben verschaft. Sommige hunner denken reeds, uit het Westen komende bij de Etna-baai in het Papoeagebied te zijn aangekomen. „Papoea's waren aan de Zuidkust tusschen Otakwa en Etna-baai". Andere trekken de grens bij de Amarapia (waar de schaamgordel — tjawat — plaats maakt voor de peniskoker), en waar men bij de monding menschen aantrof, die staande roeiden, zooals dat in Zuid-Nieuw-Guinee gebruikelijk is „zoodat hier als het ware de overgang plaats heeft" (Helb in Militair Verslag bl. 224). Doch weer andere zagen nog Oostelijker Indonesische invloeden. Zoo vertelt Gooszen, dat voorbij de Otakwa (bedoeld is ten Westen van de Otakwa) reeds zeilvaartuigjes voorkomen; daar begint men in de prauwen zittende te roeien en verschijnen de *uitleggers*.

Ziehier eenige belangrijke opmerkingen, welke met ons onderwerp verband houden. Want de staande voortbewogen, uit een boomstam vervaardigde cano zonder uitleggers is typeerend voor de beschaving van het Papoeagebied. Oostelijk treedt de uitlegger eerst weer op bij Cape Possession (al komt hij wellicht door Melanesischen invloed ook plaatselijk voor bij de Fly-delta en in het oostelijk deel van de golf van Papoea), en Westelijk begint hij weer voor den dag te komen (nu door Indonesischen invloed) voorbij de Otakwa-rivier. Ook hier is echter geen scherpe grens, blijkens de waarneming, dat bij de Amarapia nog staande in de prauwen werd geroeid.

Het schijnt dus, dat ergens in het kustgedeelte Etna-baai, Amarapia, Otakwa-monding de oostelijke grens moet worden gezocht van het gebied, waarin de Indonesische invloeden zich deden gelden. Op het bijgevoegde kaartje heeft men daarvoor, om veilig te gaan, de monding van de Otakwa aangeduid.

Veel moeilijker dan aan de Zuidkust is het hier behandelde vraagstuk aan de Noordkust van Nieuw-Guinee. Vooreerst is de Indonesische beschavingsinvloed, die hier in hoofdzaak van Ternate schijnt uitgegaan te zijn, niet zoo sterk als de „Ceramisch” genoemde invloed langs West- en Zuidkust. Bovendien heeft men hier echter waarschijnlijk niet als daar te zoeken naar een ontmoetingspunt tusschen Indonesische en Papoea-beschaving, doch veeleer tusschen een grensgebied, waarin de Indonesische beschaving samenkomt met die uit Melanesië, voor zoover daarvan aan de Noordkust van Nieuw-Guinee blijkt.

Het gemakkelijkst zou wel zijn, wanneer men in aansluiting bij Siefert's aanduiding Westelijk van den 141sten graad voortgaande een kustgebied kon aangeven, waar een Melanesische en een Indonesische taal of talen elkander ontmoeten. Want, dat het ook ter Noordkust te doen is om vreemde invloeden langs de kusten, schijnt wel zeer waarschijnlijk. Wat immers omtrent het binnenland hier bekend is, wijst ook een zuiverder Papoea-beschaving aan (Papoea-talen aan de Midden-Mamberamo b.v.). Intusschen is op taalgebied in deze streken nog te weinig bekend om grensgebieden aan te duiden; niet onwaarschijnlijk is het, dat evenals ten Oosten van den 141sten graad ook hier Melanesische (of Indonesische) talen aan de kusten voorkomen, op sommige plaatsen onderbroken door Papoea-talen, welke tot aan de kust in stand zijn gebleven, wat blijkens de hooger bedoelde taal kaarten van Ray ook in het voormalige Britsche gedeelte van Nieuw-Guinee het geval is. Kan dus de taalonderscheiding voorshands niet van dienst zijn bij het zoeken van een grensgebied tusschen Indonesisch- en Melanesisch Noord Nieuw-Guinee, dan moet worden omgezien naar een ander deel van het beschavingsbezit, dat wel typeerend is voor een der hier in behandeling zijnde groepen. En dan valt te denken aan de met de religieuze gebruiken nauw verband houdende zoogenaamde „heilige fluiten”, die in de „tempels” van sommige streken ter Noordkust worden aangetroffen en waaraan naar het schijnt meestal des avonds geluiden worden ontlokt, die als de stemmen van de in den tempel huizende geesten worden opgevat.

Zooals men in het Nederlandsche gedeelte van Zuid-Nieuw-Guinee een groote „onvervalschte” Papoea-volksgroep aantreft in de streek van Frederik Hendrik-eiland tot Bensbach-rivier, welke groep de eenheid o.a. kenmerkt door het bewonen van groote langgerekte dorpen, bestaande uit één rij

langwerpige huizen op den grond. Zooals men een Indonesische mengbeschaving meent te kunnen aanwijzen langs de geheele kust van de Etna-baai tot aan de Noordkust van de „Vogelkop” met een soort dorpen en huizen op palen langs de kust, zoo zou men van een derde eenheids-groep kunnen spreken, welke langs de Noordkust woont ongeveer van de Mamberamo-monding tot aan de Humboldtbaai, welke groep zich kenmerkt door het hebben van een soort pyramide-vormige geestehuizen, waarin de bamboefluiten dienst doen om het geluid der geesten te manifesteren. Deze fluiten mogen door vrouwen en kinderen niet worden gezien en ze schijnen verband te houden met een soort initiatie-cultus voor de jonge mannen. Uit de mededeelingen van van der Sande (Nova Guinea Vol. III blz. 279 e.v., 294 e.v.) aangevuld met die van het Militair verslag blz. 244 en van Moskowski in Zeitschr. f. Ethnologie 1911, S. 340 ff, kan men opmaken, dat de hoogerbedoelde beschavingsuitingen, in groote trekken aangeduid, langs de kust voorkomen van den 141sten lengtegraad Westwaarts tot aan de Mamberamo. Haddon (Migrations of Cultures in British New-Guinea, Journ. Royal Antrop. Inst. 1920, Vol. 50, p. 256) beschouwt deze, voor religieuze doeleinden gebezigde „heilige fluiten” als te zijn van Melanesischen oorsprong en zij geven dus een bruikbaar onderscheid aan met de Indonesische beschavingsuitingen (zie ook Codrington, The Melanesians 1891, p. 339, Parkinson, Dreissig Jahre in der Südsee, 1911 S. 641).

Parkinson maakt melding van een soort fluit uit westelijk Nieuw-Pommeren en Kaiser Wilhelmsland, die ook als een soort „heilige fluiten” moeten worden beschouwd. „Ook dit instrument mogen de vrouwen niet zien; het fluitgeluid is naar hun meening de stem van een geest”. Zoo vermeldt ook Neuhaus (Deutsch Neu-Guinea, 1911, I, S. 156 ff.) fluiten, die bij de initiatie-plechtigheden worden bespeeld in Kaiser Wilhelmsland en „waarvan het geluid bij de vrouwen de voorstelling moet wekken, dat daar een gevaarlijke geest huis houdt, „dass sich ein brüllendes Ungetüm in Nähe ihrer Kinder aufhält”. (Vgl. S. 364) 1). Ook Neuhaus is van meening, dat dergelijke fluiten van Melanesische herkomst zijn, zoodat zij voor het hier gestelde doel van nut kunnen zijn.

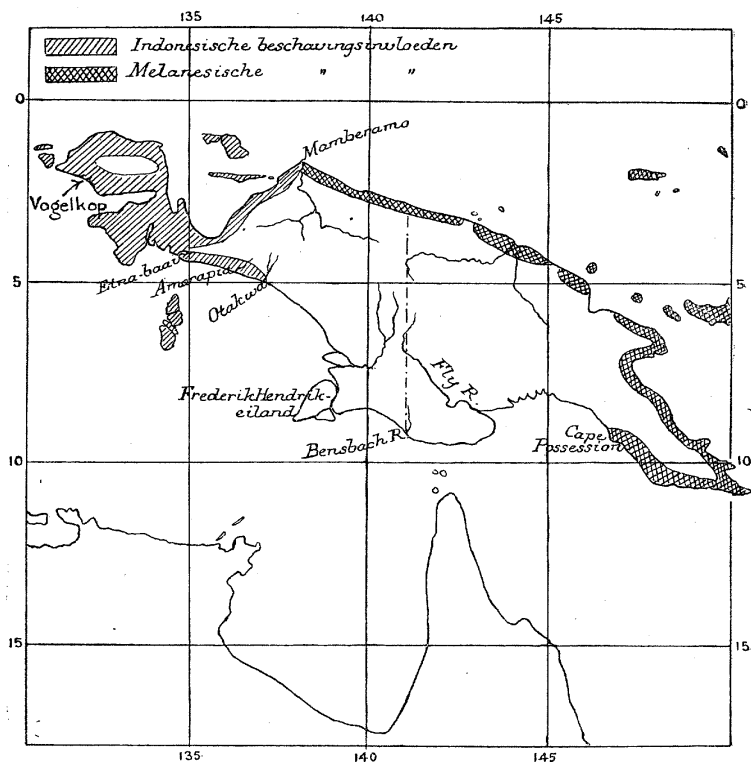
Nemen wij als grens tusschen het Indonesische en het Melanesische kustgebied van Noord-Nieuw-Guinee de Mamberamo-monding aan, dan gaat het kaartje, aangevende de Indonesische en Melanesische invloeden langs de kusten van Nieuw-Guinee er uitzien, zooals op de nevensgaande schets is weergegeven. En wij zien dan langs West-, Noord- en Oostkust de vreemde invloeden binnenvloeden, zoowel uit het Westen als uit het

1) Zie ook Thurnwald, Die Gemeinde der Bánaro 1921, S. 15, 21.

Oosten de Zuidkust omvattende, al blijft hier nog een zeer groot deel over, waar de Papoea-beschaving tot aan de zee blijft voortbestaan.

Voornamelijk uit de richtingen West en Noord, bovenal uit het Noorden, kwam de druk van een nieuwe beschaving op de Papoea-maatschappij, zulks in overeenstemming met de richting Noord-Zuid, waarin tal van beschavingselementen zich over Nieuw-Guinee schijnen te hebben verspreid.

Mogen nieuwe gegevens spoedig in staat stellen dit voorloopige schetskaartje te verbeteren en aan te vullen.

Schetskaart van de Indones. en Melanes. beschavingsgebieden op Nieuw-Guinee.